

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації Морозюка Назарія Сергійовича на тему:
«Кримінально-правова характеристика військових насильницьких
кримінальних правопорушень»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Висновок підготовлено за результатами публічної презентації дисертації на тему «Кримінально-правова характеристика військових насильницьких кримінальних правопорушень», виконаної здобувачем кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Морозюком Назарієм Сергійовичем на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», що відбулася на засіданні Міжкафедрального наукового семінару юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса (протокол № 5 від 10 грудня 2025 р.).

Науковий рівень дисертації відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Дисертація містить науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, а саме: здійснено теоретичне узагальнення, обґрунтовано рекомендації та запропоновано нові шляхи вдосконалення положень змісту кримінально-правових норм, які стосуються насильницьких військових кримінальних правопорушень.

Актуальність теми та її зв'язок з науковою тематикою факультету.

Як відомо, російсько-українська війна розпочалася не в 2022 р., а ще в 2014 р., коли країна-агресор підступно анексувала АРК та вдерлася на Донбас, видаючи відповідні події за громадянську війну, яку «київський режим» начебто розв'язав проти простих донецьких та луганських «шахтарів» і «трактористів». Водночас вже 24 лютого 2022 р. о 5-00 розпочалася нова фаза цієї війни – широкомасштабне, нічим неспровоковане, здійснене з порушенням всіх можливих норм міжнародного права вторгнення росії на території України.

Одним із численних негативних наслідків цієї трагічної події стало багаторазове, навіть порівняно з показниками, які фіксувалися в період «гібридної війни» 2014 – 24 лютого 2022 рр., зростання кількісних показників релевантних кримінальних правопорушень, зокрема, і військових, відповідальність за які консолідована у межах розд. XIX Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)». Зокрема, справедливості висловленого твердження вельми наочно та переконливо демонструють відповідні офіційні статистичні дані, опубліковані Офісом Генерального прокурора.

Водночас варто зазначити, що, поруч із цими показниками, останніми роками в Україні відчутно зріс і рівень насильницької злочинності, що є серйозною загрозою як для особистості, так і для суспільства й держави. Суспільна небезпечність зазначеної групи кримінальних правопорушень є очевидною, адже злочинність в армії є найнебезпечнішим дестабілізуючим фактором, який у край негативно впливає не лише на збройні сили, але й на державу загалом та її інститути. Стан справ у армії є одним із головних індикаторів, за яким суспільство оцінює стан воєнної безпеки держави. Незважаючи на те, що військові насильницькі кримінальні правопорушення становлять незначний відсоток від загальної кількості кримінальних правопорушень, вчинених на території України, варто констатувати, що це сталий вид кримінальних правопорушень, які виникли давно, з початком створення збройних формувань, існують до сьогодні й очевидно будуть вчинятись і надалі, а тому дослідження кримінально-правових і кримінологічних особливостей таких видів кримінальних правопорушень є надзвичайно актуальним не лише для України, а й для світу загалом.

Успіх системного впливу на протиправні прояви насильства у сфері військової служби, вибір стратегії боротьби з насильницькою злочинністю залежать від низки моментів, серед яких неабиякого значення набувають ступінь законодавчої й теоретичної розробленості ознаки насильства в кримінальних правопорушеннях проти військової служби, наявність у кримінально-правовій доктрині чіткого визначення військових насильницьких кримінальних правопорушень і їхніх видів, кримінально-правової характеристики останніх, спеціальних правил їхньої кваліфікації.

Вагомий внесок у дослідження проблематики кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення, зокрема і за насильницькі їхні прояви, зробили такі вітчизняні науковці, як В. М. Білоконєв, П. П. Богуцький, В. П. Бодаєвський, В. К. Грищук, Ш. Б. Давлатов, С. І. Дячук, П. М. Єсауленко, М. С. Журавльов, М. І. Карпенко, В. І. Касинюк, Ю. Ю. Коломієць, Д. Ю. Купар, А. Л. Кушнір, А. Р. Мухамеджанова, Д. М. Навроцький, В. О. Навроцький, О. В. Ободовський, А. О. Осауленко, М. І. Панов, Д. О. Солодкий, А. О. Ткаченко, П. І. Ткаченко, М. С. Туркот, Н. П. Фєрьєва, С. О. Харитонов, М. І. Хавронюк, В. В. Шаблистий, Ю. В. Шапошніков та інші.

Разом з тим варто констатувати, що станом на 2025 р. проблема кваліфікації насильницьких кримінальних правопорушень у сучасних умовах ведення бойових дій, проведення перманентних правових і військових реформ не є остаточно розробленою як на теоретичному, так і на нормативному й правозастосовному рівнях. Зокрема, у доктрині на сьогодні поняття військових насильницьких кримінальних правопорушень спеціально не досліджено й потребує детального науково-практичного аналізу; відсутні комплексні дослідження проявів насильства в системі різних кримінальних правопорушень проти військової служби та аналіз проблематики воєнних насильницьких кримінальних правопорушень тощо.

Додаткової актуальності обраній тематиці дослідження додає той факт, що наразі в Україні триває активна робота відповідної Робочої групи над розробленням проекту нового Кримінального кодексу України, яка (робота) поступово фіналізується.

З іншого боку, аналіз слідчої та судової практики у справах про військові насильницькі кримінальні правопорушення засвідчує, що труднощі в кваліфікації цих діянь полягають переважно в кримінально-правовій оцінці насильства. Не втрачає своєї актуальності і питання розмежування військових насильницьких кримінальних правопорушень між собою та відмежування від суміжних загальнокримінальних правопорушень. Неабиякий теоретичний і практичний інтерес становить вироблення спеціальних правил кваліфікації військових насильницьких кримінальних правопорушень.

Викладене свідчить про те, що відповідні питання в доктрині розкриті недостатньо, у зв'язку з чим звернення до них є своєчасним, а тематика дисертаційного дослідження – актуальною.

Дисертація виконана відповідно до планів науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса в рамках тем: «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0118U003140) та «Правові механізми забезпечення, охорони і захисту прав людини» (державна реєстрація № 0122U002369), у межах яких автор досліджує питання кримінально-правової характеристики військових насильницьких кримінальних правопорушень.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших досліджень, в якому проаналізовано військові насильницькі кримінальні правопорушення як окремий вид кримінальних правопорушень, наведено їхню кримінально-правову характеристику. За результатами дослідження обґрунтовано нові положення, висновки і рекомендації, зокрема:

уперше:

- запропоновано доповнити чинний КК України окремою нормою, присвяченою регламентації кримінальної відповідальності за таке діяння, як посягання на життя начальника, а також іншої особи, яка виконує покладені на неї обов'язки з військової служби, у зв'язку із здійсненням законної діяльності зазначених осіб щодо забезпечення військової безпеки держави;

- аргументовано, що кримінальна відповідальність за порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості мала б бути диференційована у зв'язку з його вчиненням в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (нова редакція ч. 2 ст. 406 КК України), та в умовах воєнного стану (нова редакція ч. 3 ст. 406 КК України);

- обґрунтовано необхідність формалізації критеріїв тяжких наслідків (у частині, що стосується матеріальних збитків) як ознаки складів злочинів, передбачених статтями 404 та 406 КК України, поширивши дію примітки ст. 425 КК України на всі норми, розміщені у розд. XIX Особливої частини КК України «Військові кримінальні правопорушення», зокрема і на згадані норми,

якими регламентується відповідальність за насильницькі військові кримінальні правопорушення;

- запропоновано розширити перелік військових кримінальних правопорушень, суб'єктами вчинення яких можуть бути визнані і поліцейські поліції особливого призначення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях, за рахунок доповнення абз. 2 ч. 2 ст. 401 КК України додатковою вказівкою ще й на присвячені військовим насильницьким кримінальним правопорушенням статті 404 та 405 КК України;

- доведено необхідність доповнення: по-перше, розд. XIX Особливої частини КК України окремою нормою про «застосування насильства щодо підлеглих»; по-друге, переліку кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ч. 3 ст. 426-1 КК України, – за рахунок додаткової вказівки на вчинення відповідного діяння саме групою осіб;

удосконалено:

- доктринальне положення про необхідність криміналізації не лише фізичного, але й психічного насильства у вигляді погрози начальнику;

- аргументи на користь необхідності доповнення ч. 3 ст. 405 КК України вказівкою на заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, відповідальність за які має бути посилена передбачена саме нормами, розміщеними в розд. XIX Особливої частини КК України, а не загальною нормою, яка присвячена регламентації кримінальної відповідальності за тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК України);

- доктринальну дефініцію поняття «військове насильницьке кримінальне правопорушення»;

- наукову позицію стосовно присвячених регламентації відповідальності за військові насильницькі кримінальні правопорушення положень іноземного кримінального законодавства, які можуть бути імплементовані у національну правову систему;

дістало подальшого розвитку:

- наукова гіпотеза щодо необхідності уніфікації показників тяжких наслідків (як і істотної шкоди), які згадуються у всіх статтях Особливої частини КК України. Зокрема, обґрунтовано, що доцільним було б закріплення такого показника на рівні 100 НМДГ, як це й передбачено п. 4 (якщо «істотної шкоди» – то п. 3) ст. 364 КК України;

- аргументи про те, що поняття «особливий період» є значно ширшим, ніж поняття «період мобілізації людських ресурсів», а тому особливий період не закінчується у момент завершення мобілізації в Україні;

- ідея щодо розширення структури підрозділів правоохоронних органів задля належного забезпечення досудового розслідування військових насильницьких кримінальних правопорушень зі створенням їх представництв на рівні управлінь, а також міських та районних представництв (відділень);

- наукова позиція про те, що при розмежуванні понять «примушення» і «примус» в першому випадку потерпілий має можливість волевиявлення, вибору варіанта поведінки, оскільки труднощі, що виникають, є цілком

переборними, а під час примусу свобода вибору взагалі обмежена: варіантів або немає взагалі, або вони вкрай звужені;

– доктринальна гіпотеза про те, що до змісту «тяжких наслідків» у ч. 2 ст. 404 КК України необхідно, крім фізичної та психічної шкоди, включати також і шкоду організаційну, яка може настати в результаті опору начальнику або іншій особі, що виконує обов'язки військової служби, або примушування зазначених осіб до порушення цих обов'язків.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає в тому, що в дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення, обґрунтовано рекомендації та запропоновано нові шляхи вдосконалення положень змісту кримінально-правових норм, які стосуються військових кримінальних правопорушень.

Серед нових результатів можна виокремити такі найбільш істотні:

– уточнено ознаки суб'єкта аналізованих складів кримінальних правопорушень;

– надано доктринальну дефініцію поняття «військові насильницькі кримінальні правопорушення»

– доопрацьовано визначення об'єктів аналізованих складів кримінальних правопорушень;

– вирішено кримінально-правові проблеми встановлення змісту суб'єктивних ознак складів військових насильницьких кримінальних правопорушень;

– виявлено проблемні питання кваліфікації військових насильницьких кримінальних правопорушень проти порядку статутних взаємовідносин між військовослужбовцями та запропонувати шляхи їх вирішення;

– сформульовано рекомендації, спрямовані на вдосконалення КК України та оптимізацію відповідної правозастосовної практики.

Практичне значення результатів, одержаних у дисертаційному дослідженні, полягає у тому, що сформульовані теоретичні положення, висновки і пропозиції доповнюють науку кримінального права стосовно кримінально-правової характеристики військових насильницьких кримінальних правопорушень. Дискусійні дисертаційні положення та висновки можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень правових проблем кримінальної відповідальності за вчинення аналізованої групи кримінально протиправних діянь.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені у дисертації рекомендації, висновки і пропозиції можуть бути чи вже використовуються:

– у науково-дослідній діяльності – як основа для подальших наукових досліджень військових насильницьких кримінальних правопорушень;

– у правотворчій діяльності – під час розробки змін і доповнень до чинного КК України та проєкту нового КК;

– у правозастосовній сфері – під час застосування кримінального законодавства у справах про військові насильницькі кримінальні правопорушення, а також в якості науково обґрунтованих заходів щодо

підвищення взаємодії з удосконалення систематизації військових насильницьких кримінальних правопорушень (акт впровадження у практичну діяльність Командування Повітряних Сил Збройних Сил України від 2 травня 2023 р.) (Додаток В);

– у навчальному процесі – при розробці науково-методичних матеріалів і викладанні відповідних навчальних дисциплін, при проведенні лекційних та практичних занять та у процесі науково-дослідної діяльності студентів (акт впровадження у навчальний процес Донецького національного університету імені Василя Стуса від 5 грудня 2025 р.) (Додаток Б).

Певні результати дослідження презентовано та обговорено на: Всеукраїнській науково-дискусійній платформі, яка приурочена до Міжнародного дня толерантності, *«Виклики толерантності в умовах російської воєнної агресії»* (м. Кропивницький, 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій до 25-річчя утворення *Національного університету «Одеська юридична академія»* (м. Одеса, 2022 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції *«Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану»* (м. Кропивницький, 2022 р.); 50-й Міжнародній науково-практичній конференції *«World Development of Science and Technology»* (Канада, м. Оттава, 2023 р.).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертаційній роботі. Розробка теоретичних і науково-прикладних положень, вирішення окреслених завдань дослідження ґрунтується на:

– фундаментальних положеннях діалектичного методу пізнання, а також низці спеціальних методів дослідження:

- історичному (підрозділ 1.1, розділ 3);
- порівняльно-правовому (підрозділи 1.2, розділи 2 та 3);
- системному (всі підрозділи дослідження);
- структурному (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3);
- формально-логічному (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1);
- методу моделювання (розділи 2–3) та іншими.

Джерельна база дослідження включає Конституцію України, закони й підзаконні нормативно-правові акти України станом на 1 грудня 2025 р., наукову літературу з кримінального права, кримінології, філософії, психології, яка містить інформацію про військові насильницькі кримінальні правопорушення, їх кримінально-правову характеристику.

Емпіричну базу дослідження становлять офіційні статистичні дані Офісу Генерального прокурора про стан та структуру кримінальних правопорушень за 2014–2025 рр., аналітичні узагальнення МВС України, Національної поліції України, Верховного Суду, Державної судової адміністрації України за 2014–2025 рр.; дані судової статистики за 2014–2025 рр.; результати вивчення вироків за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням військового насильства.

Список праць, опублікованих за темою дисертації

Основні положення й висновки дисертації відображено в 13 публікаціях, з яких: 5 – статті в наукових фахових виданнях України, 2 – розділи в колективних монографіях, 2 – статті в іншому науковому виданні, 4 – матеріали конференцій, а саме:

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Морозюк Н. С. Актуальні проблеми військових насильницьких кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2022. № 60. С. 59–61. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc60/13.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.60.13>.

2. Морозюк Н. С., Собко Г. М. Військові насильницькі кримінальні правопорушення в Україні, проблематика їх класифікації та кодифікації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. Вип. 4. С. 84–86. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1845905>. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.2.13>.

3. Морозюк Н. С. Об’єктивні та суб’єктивні ознаки окремих військових насильницьких кримінальних правопорушень. *Право і суспільство*. 2023. № 1. С. 259–265. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/1_2023/37.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.1.37>.

4. Морозюк Н. С. Значення військових насильницьких кримінальних правопорушень. *Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph / ed. by V. M. Stratonov*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. Р. 440–467. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/322/8776/18377-1?inline=1>.

5. Морозюк Н. С. Окремі питання проблем кваліфікації насильства над населенням у районі воєнних дій. *Київський часопис права*. 2025. Вип. 3. Т. С. 278–282. URL: <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/688>. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2025.3.39>.

6. Морозюк Н. С. Проблематика кримінально-правової характеристики непокори. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2025. Вип. 2. Т. 27. С. 42–46. URL: <https://journals.visnyk-onu.od.ua/index.php/law/article/view/503>. DOI: [https://doi.org/10.32782/2304-1587/2025-27-2\(41\)-7](https://doi.org/10.32782/2304-1587/2025-27-2(41)-7).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Морозюк Н. С. Колективні покарання як злочин під час збройного конфлікту неміжнародного характеру. *Виклики толерантності в умовах російської воєнної агресії* : матеріали Всеукр. наук.-дискусійної платформи, яка приурочена до Міжнародного дня толерантності, м. Кропивницький, 16 листопада 2022 р. Кропивницький : ДонДУВС, 2022. С. 45–47.

8. Морозюк Н. С. Запобігання військовим насильницьким кримінальним правопорушенням на території України в умовах надзвичайного та воєнного стану. *Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої до 25-річчя утворення Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2022. 214 с.

9. Морозюк Н. С. Катування як вид кримінального караного діяння, проблематика та особливості кваліфікації діяння в сучасних умовах. *Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 27 жовтня 2022 р.). Кропивницький, 2022. С. 119–123.

10. Морозюк Н. С. Кримінально-правова характеристика геноциду українського народу. *Значення та прояви геноциду під час російсько-української війни. Глобальні зміни розвитку суспільства на зламі тисячоліть*: кол. монографія. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2023. С. 184–190.

11. Морозюк Н. С. Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків. *World Development of Science and Technology: The 50th International scientific and practical conference* (24–25 April, 2023). Pegas Publishing, Canada, Ottawa, 2023. P. 48–54. URL: https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/Canada_250423.pdf.

12. Морозюк Н. С. Проблематика класифікації примусової депортації як виду насильницьких дій по відношенню до українського народу. *International Journal Law & Society*. 2022. Issue 6. С. 153–160.

13. Морозюк Н. С. Сексуальне насильство як прояв агресії, вчиненої військовослужбовцями російської федерації. *Кримінологічні дослідження*: зб. наук. праць / гол. ред. В. Поклад, канд. філос. наук; Луган. навч.-наук. ін-т імені Е. О. Дідоренка; Донецьк. держ. ун-т внутр. справ. Івано-Франківськ; Кропивницький: РВВ ДонДУВС, 2023. Вип. 13: Міжнародні злочини російської федерації на території України. С. 332–335.

Науковий рівень дисертації відповідає вимогам п. 13 Порядку присудження ступеня доктора філософії – всі зроблені у дисертації наукові результати, які виносяться на захист, одержані особисто здобувачем. Дисертаційна робота є самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею.

Дисертація Морозюка Назарія Сергійовича на тему «Кримінально-правова характеристика військових насильницьких кримінальних правопорушень» за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та практичним значенням здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам п. п. 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та може бути представлена до публічного захисту на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Головуюча на засіданні:

декан юридичного факультету
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
доктор юридичних наук, професор

Ірина КОВАЛЬ